

**ქართველებისა და ოსების ერთობლივი ბრძოლა
ბანძის ამირას წინააღმდეგ XI ს-ის 70-იანი წლების
მიწურულში**

თურქ-სელჩუკთა სულთანმა ალფ-არსლანმა, საქართველოში ორგზის ლაშქრობის მიუხედავად, ვერ გატეხა საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ბრძოლისუნარიანობა. სელჩუკთა წასვლის შემდეგ საქართველოს მეფემ დაატყვევა განძის ამირა, გავლენა მოიპოვა თბილისზე, შემოიერთა სელჩუკების მიერ დაკავებული ციხე-სიმაგრეები: რუსთავი, ფარცხისი, აგარანი, გრიგოლ-წმიდანი და ქავაზნი. ფადლონის დატყვევება შეიძლება ბაგრატ IV-სთან ალფ-არსლანის პოლიტიკის მარცხად მივიჩნიოთ, ვინაიდან სწორედ იგი წარმოადგენდა სულთნის მმართველობისა და ინტერესების გამტარებელს საქართველოში. სელჩუკთა სულთანმა ძალით კი არ ცცადა პრობლემის მოგვარება, არამედ საქართველოს მეფესთან შუამდგომლად „სარანგი ალხაზი“ გამოგზავნა. ამის შემდეგ ბაგრატი დაეზავა ფადლონს და გაუშვა თავის ქვეყანაში, სამაგიეროდ კი გაგის ციხე ჩაიბარა: „და მოგზავნა სულტანმან სარანგი ალხაზი და მისითა შუამდგომლობითა და სიტყვთა სულტანისადთა დაეზავა ბაგრატ და განუტევა ფადლონ და გაგზავნა საკელმწიფოსა თვსსა განძას. და წარჰყვა სარანგი თანა. და მთართუნეს გაგით კლიტენი. და აღიღო აფხაზთა მეფემან გაგი“ („მატიანე ქართლისად“, 2008: 294-295). კონკრეტული მიზეზი, თუ რით უნდა ყოფილიყო ალფ-არსლანის ეს დიპლომატიური ქმედება გამოწვეული, ჩვენთვის უცნობია, ალბათ, მან ანგარიში გაუწია ბაგრატისა და ქართველი ხალხის, მისთვის უკვე კარგად ცნობილ წინააღმდეგობის ძალას. გარკვეული როლი უნდა ეთამაშა ასევე სელჩუკთა ურთიერთობის გამწვავებას ბიზანტიასთან. ზურაბ პაპასქირის აზრით: „ალფ-არსლანის დიპლომატიური სვლა ბაგრატის მიმართ გათვლილი იყო ბიზანტიის წინააღმდეგ მომავალ ბრძოლაში, ქართველი მეფის ნეიტრალიტეტის უზრუნველყოფაზე. ამიტომ საქართველოს მეფესთან კონფრონტაცია მსხვილი სამხედრო კამპანიის წინ, სელჩუკთა მხრიდან იქნებოდა დიპლომატიური

შეცდომა“ (პაპასქირი, 1991: 20-24; პაპასქირი, 2001: 92-95; პაპასქირი, 2010: 227-228).

განძის ამირა ფადლონმა ბაგრატის ტყვეობიდან გათავისუფლების შემდეგ საქართველოს ისევ გამოსტაცა ქავაზნი და აგარანი. ბაგრატ მეფე დასავლეთ საქართველოდან გადმოვიდა და აგარანი ფადლონს ისევ წაართვა. „შემდგომად ამისა ფადლონმან გატყუა ფიცნი და შუამდგომელობანი დიდისა სულტანისანი და მოიპარა ქავაზინი და შემდგომად ამისა მეფე აფხაზეთს იყო, მოვიდა ფადლონ და მოადგა აგარათა; და მისცა ციხისთავმან აგარანი. და მსწრაფლ აღმოვიდა მეფე, მივიდა და მოადგა აგარათა და წარიხუნა აგარანი“ („მატიანე ქართლისაჲ“, 2008: 295). შემდეგ საშველად იხმო თავისი ცოლისძმა - ოსთა მეფე დორდოლედი. მათ წინ გიორგი კურაპალატი წაუძღვარა, მოაოხრა განძა და ურიცხვი ტყვე და ნადავლი გაგზავნა თავის სამეფოში: „და გამოიყვანა დორდოლედი, ოვსთა მეფე, ორმოცი ათასითა კაცითა ოვსითა და წარუძღუნა წინა ძე მისი გიორგი კურაპალატი და მოაოჯრა განძა და აღიღო ტყუე და ნატყუენი ურიცხვ და გაგზავნა თავის სამეფოდ“ („მატიანე ქართლისაჲ“, 2008: 295). ბაგრატისა და განძის ამირა ფადლონის კონფლიქტი საბოლოოდ ოვსთა მეფის დახმარებით ბაგრატის გამარჯვებით დამთავრდა. ეს კი ამ ეტაპზე გარკვეულწილად აღფარსლანის მარცხს ნიშნავდა საქართველოში. ფადლონი ხომ საქართველოში მისი ხელდებულებული და პოლიტიკის გამტარებელი იყო. ალბათ ფადლონის მარცხის განსაკუთრებული მნიშვნელობაც იყო ერთ-ერთი მიზეზი ქართველი და ოსი მეფეების ისეთი საზეიმო შეხვედრისა, როგორც „ქართლის ცხოვრებაშია“ გადმოცემული: „ამისა შემდგომად აღისურვილა დიდმან ოვსთა მეფემან დორდოლელმან დისძისა მათისა ბაგრატისა სევასტოსისათჳს, და ითხოვა დარბაზობად ბაგრატისგან. ხოლო ბაგრატ ნება სცა და მხიარულდ წარმოემართა ოვსთა მეფე ყოვლითა თავადითა ოვსეთისაჲთა, და აღმოვლო გზად აფხაზეთისაჲ და მოვიდა ქუთაისს, და ნახა დაჲ მათი დედოფალი, დედაჲ გიორგი კურაპალატისაჲ, რამეთუ გიორგი კურაპალატი გებულ იყო უწინა, და მოიყვანეს ქართლს, და მეფე დგა ტინისწყიდის ჭალასა, ნადარბაზევს, და მოეგება წინა დიდითა ზეიმითა და პატივითა.

შეკრბეს ერთგან კეზუთა ზედა და იყო სიხარული და ჳმად ბუკთაჲ და დუმბულთა საშინელი და მიუწდომელი. და დაყვნეს ერთგან დღე თორმეტი და განისუენეს ყოვლითა განსუენებითა და სიხარულითა. და მიზეზთა ზამთრისაჲთა გაისწრაფეს. და მისცა ნიჭი და საბოძვარი მეფესა და ყოველსა დიდებულსა ოვსეთისასა. გაგზავნა და წარვიდეს სიხარულითა“ („მატიანე ქართლისაჲ“, 2008: 295).

ვახუშტი ბატონიშვილი ადასტურებს „მატიანე ქართლისაჲს“ ცნობას ქართველებისა და ოსების ერთობლივი ლაშქრობის შესახებ: „შემდგომად გაგზავნა სულტანმან სარანგი შუამდგომელობისათჳს, განუტევა ფადლონ და კუალად აღიღო გაკი ბაგრატ მეფემან. შემდგომად ეცრუა ფადლონ ფიცსა, წარიღო ქავაზანი, მოადგა აგარათა, გასცა ციხისთავმან და დაიპყრა ფადლონ. მცნობელი ბაგრატ გამოვიდა, წარისუნა აგარანი, გამოიყვანა დურღულელი ოვსათა მეფე მწ (40 000) მკედრითა, წარუძღუნა ძე თჳსი გიორგი, მოაოჯრეს განძა, აღიღეს ტყუენი და ნატყუენავი და ალაფი, შემოიქცნენ გამარჯუებულნი; მერმე წავიდნენ ოვსნი თჳსად. შემდგომად მოვიდა ოვსთა მეფე დარბაზობად ბაგრატისა და ხილვად ასულისა თჳსისა; გაეგება ბაგრატ მეფე მყოფი ნაჭარმაგევს, ისტუმრა იზ დღეს; უძღუნა ურიცხუნი და განუტევა“ (ვახუშტი ბატონიშვილი 1973: 151-152). ქართველი მემატინეების ცნობებიდან ჩანს, რომ ქართველებისა და ოსების ერთობლივი ბრძოლის ინიციატორი საქართველოს მეფე ბაგრატ IV-ა. იგივე მემატინეები ამ ბრძოლის თარიღს არ ასახელებენ.

ბაგრატ მეფეს, როგორც აღვნიშნეთ, ფადლონი 1069 წლის ზაფხულ-შემოდგომაზე უნდა დაეტყვევებინა. ამის შემდეგ „მატიანე ქართლისაჲს“ მიხედვით, მოვლენები (ფადლონის გათავისუფლება, მისი ხელახალი მტრობა საქართველოს მიმართ, ბაგრატის მიერ ოსების გადმოყვანა დასახმარებლად, მათ მიერ განძის მოხსრება, დარბაზობა) ძალიან სწრაფად, ერთი მეორის მიყოლებით ვითარდება. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ განძის აოხრების შემდგომ გამართული დარბაზობიდან წასვლა ოსებმა დიდი ზამთრის გამო იჩქარეს, მაშინ განძის აოხრების თარიღად შეიძლება 1069-1070 წლის ზამთარი მივიჩნიოთ. საინტერესოა, რომ ამჯერად აღფარსლანი არავითარ ღონისძიებას არ იღებს განძის ამირას დასახმა-

რებლად. ეს შეიძლება ორი ძირითადი მიზეზით აიხსნას. პირველი, რომ ფადლონმა „გატეხა ფიცი და შუამდგომლობანი დიდისა სულტანისანი“, და მეორე, რომ ალფ-არსლანს არ სურდა ბიზანტიასთან გამწვავებული ვითარების ფონზე ბაგრატთან ურთიერთობის გაფუჭება. იგი ყველანაირად შეეცდებოდა, ბიზანტია-სელჩუკების დაპირისპირებაში შეენარჩუნებინა საქართველოს მეფის ნეიტრალური მდგომარეობა. ბაგრატის თავის მხრივ დიპლომატიურად იყენებდა ამ მდგომარეობას და ქვეყანაში სიმშვიდეს ინარჩუნებდა. შემთხვევითი არ უნდა იყოს ქართველი მემკვიდრის ცნობა: „შემდგომად ამისა არონიებდა სულტანი მოციქულთა და უკრებდა ძღუენთა ბაგრატ მეფესა, ამოდთა ენითა სთხოვდა ხარაჯასა. ხოლო არა დაიდვა ბაგრატ მეფემან ხარაჯად, არამედ ავლენდა იგიცა მოციქულთა და უკრებდა იგიცა ძღუენსა. და იყო მათ შორის „სიტყვთ სიყუარული“ („მატიანე ქართლისაჲ“, 2008: 295- 296).

XI საუკუნის 60-იანი წლებიდან, განსაკუთრებით, ალფ-არსლანის სელჩუკთა სახელმწიფოს სათავეში მოსვლის შემდეგ, ბიზანტიის სახელმწიფო იმდენადაა დასუსტებული გართულებული საშინაო და საგარეო პოლიტიკური მდგომარეობით, რომ ბაგრატ IV მას ანგარიშგასაწევ ძალად აღარ მიიჩნევს. ნ. ბერძენიშვილი შენიშნავს, რომ ამ დროს საქართველო „ლამობდა ამიერკავკასიიდან გაექვევებინა ბიზანტია, რომელიც „საწუნელი“ შექმნილიყო ღონემოცემულ ხელდებულისათვის“ (ბერძენიშვილი, 1954: 123). საისტორიო წყაროების მონაცემებით, ამ პერიოდში საქართველოს სამეფო კარის მონაწილეობა ბიზანტიელთა მხარეზე სელჩუკებთან ბრძოლაში არ შეინიშნება. მართალია, მანასკერტთან ბრძოლის წინ დიოგენის ლაშქარში ქართველებიც სახელდებიან, მაგრამ უშუალოდ ბრძოლაში ქართველების როლი, მათი აქტიურობა გამოკვეთილი არ არის. ქართველი მემკვიდრე, რომელიც დაწვრილებით აღვიწერს XI ს-ის 40-იანი წლების დასასრულს ბიზანტიელთა შემადგენლობაში ქართველთა ბრძოლას სელჩუკების წინააღმდეგ, საერთოდ დუმს მანასკერტის ბრძოლასთან დაკავშირებით, რაც გვაფიქრებინებს, რომ ქართველები, მითუმეტეს სამეფო კარი, ამ ბრძოლაში არ მონაწილეობდა. როგორც ჩანს, ბაგრატ IV-მ კარგად შეაფასა ბიზანტიის იმპერიის სისუსტე და სელჩუკების წინააღმდეგ ბრძოლაში არ ჩაება. ვფიქრობთ, ამ დიპლომატიური ქმედებით ბაგრატმა ქვეყანა იხსნა

აღფ-არსლანის საქართველოში შესაძლო კიდევ ერთი ლა-
შქრობისაგან. მაშინ როდესაც მანასკერტის ბრძოლის შემდეგ
სელჩუკებმა დაიკავეს მთელი სომხეთი, შირვანი და ანატო-
ლიის დიდი ნაწილი, საქართველო ჯერ კიდევ დამოუკიდებ-
ლობას ინარჩუნებდა.

„მატიანე ქართლისაჲს“ მიხედვით, ბაგრატ I „იყო კაცი
სახითა უშუენიერისი ყოველთა კაცთასა, სრული სიბრძნითა,
ფილოსოფოსი ენითა, სჯანი ბედითა, უმდიდრესი ყოველთა
მეფეთა აფხაზეთისათა, მოწყალე შეცოდებულთათჳს, უხვ
გლახაკთა ზედა. ხოლო ჟამთა მისთა ქუეყანასა დაწყნარებად
არა ჰქონდა: ეკლესიანი და გლეხნი, აზნაურნი და გლახაკნი
ვერ იკითხებოდეს“ („მატიანე ქართლისაჲ“, 2008: 297). ქართ-
ველი მემატიანის ამ დახასიათებაში კარგად ჩანს როგორც
ბაგრატ IV-ის ფიზიკური აღნაგობა და შინაგანი ბუნება, ასევე
იმ ეპოქის მძიმე ხასიათი, რომელშიც ბაგრატ I ცხოვრობდა.
დიმიტრი ბაქრაძე ბაგრატ IV-ს შემდეგნაირად ახასიათებს:
„იჲმან დაამწვიდა და დაამცირა საქართველოს დიდებულნი და
დაუმორჩილა სამეფო უფლებასა; დასცა განჯის მთავარნი და
თბილისის ემირნი; მოითმინა ორი საზარელი კვეთება სპარსე-
თის მძვინვარე სულთნის აღფ-არსლანისა და აღამადლა სა-
მეფო ისე, რომ გამოისხნა ბიზანტიის დამოკიდებულებიჲდამ.
ბაგრატის დროდამ აფხაზთ-ქართველთ ნათესაობა დაემყარა
მტკიცედ, ესე იგი იჲმან მოინადირა გამოჩენილი ადგილი უპირ-
ველეს იმ დროის სახელმწიფოთა აზრში“ (ბაქრაძე, 1880: 55).
ბაგრატ I გარდაიცვალა „თუესა ნოემბერსა ოცდაოთხსა, ქრო-
ნიკონსა ორას ოთხმოცდათორმეტსა“ (1072 წ.). იმავე დროს
გარდაიცვალა აღფ-არსლანიც ისე, რომ „ვერღარა ცნეს ბა-
გრატ და სულტანჲმან ერთმანეთისა სიკუდილი“ („მატიანე
ქართლისაჲ“, 2008: 296).

ბაგრატმა სელჩუკთა აგრესიის პირობებში დიდი ბრძოლის,
გაუტეხელი ხასიათის, დიპლომატიისა და ქართველების
ბრძოლისუნარიანობის წყალობით სიცოცხლის ბოლომდე შეი-
ნარჩუნა ქვეყნის ეროვნული სუვერენიტეტი.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ბაქრაძე, 1880: ბაქრაძე დ., საქართველოს მეფე ბაგრატ IV,
1027-1072, ტფ., 1880.

ბერძენიშვილი, 1954: ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს რუსეთთან შეერთების ისტორიული მნიშვნელობისათვის, „მნათობი“, №6, თბ., 1954.

ვახუშტი ბატონიშვილი, 1973: ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., ტ. IV, თბ., 1973.

„მატიანე ქართლისაჲ“, 2008: „მატიანე ქართლისაჲ“, ქართლის ცხოვრება, მთავარი რედაქტორი რ. მეტრეველი. თბ., 2008.

პაპასქირი, 1990: პაპასქირი ზ., ერთიანი ქართული ფეოდალური სახელმწიფოს წარმოქმნა და საქართველოს საგარეო-პოლიტიკური მდგომარეობის ზოგიერთი საკითხი, თბ., 1990.

პაპასქირი, 2001: Папаскири З. В., От Давида до Давида, Тб., 2001.

პაპასქირი, 2010: Papaskiri S., Манцикертское сражение и некоторые аспекты Грузино-сельджукских взаимоотношений в начале 70-х годов XI века, Uluslararası Selçuklu Sempozyumu, Kayseri, 2010.

Vasil Mosiashvili

JOINT BATTLE OF GEORGIANS AND OSSETIANS AGAINST AMIRA OF GANDZA IN THE LATE 70S OF THE XI CENTURY.

Summary

Conflict between Bagrati and Amira Padloni was finished. Bagrati managed to win this battle by the help of King of Ossetians, somehow, this meant failure of Alf-Arslan in Georgia. Padlon was his favorite, who helped him to implement his politics in Georgia. Probably, Padlon's failure played an important role in Georgian and Ossetian kings ceremonial meeting, as it is described in "Kartli Life".

Georgian Chronicle does not name the date of Gandza's failure by Ossetians, as we mentioned, King Bagrati should have arrested Padloni in summer or autumn of 1069. After this, according to "Kartli Chronicle", the events (giving Fadloni freedom, his re-enmity to Georgia, Ossetians' transfer for helping by Bagrati, Gandzi's failure by them, celebration) developed fast one after another. Considering that, defeating Gandzi Ossetians hurried to leave the place after celebration because of strict winter, winter of 1069-1070 can be considered as the date of Gandza's defeat.